

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Проаналізована сутність віктимологічної протидії тероризму. Визначені системні об'єкти, тобто потенційні жертви терористичних посягань, та окреслені загальносоціальні віктимологічні, спеціально-віктимологічні та індивідуально-віктимологічні заходи протидії цьому явищу.

Ключові слова: *тероризм, віктимологічна протидія, потенційні жертви, заходи протидії.*

Проанализирована сущность виктимологического противодействия терроризму. Определены системные объекты, то есть потенциальные жертвы террористических посягательств, и очерчены общесоциальные виктимологические, специально-виктимологические и индивидуально-виктимологические меры противодействия.

Ключевые слова: *терроризм, виктимологическое противодействие, потенциальные жертвы, меры противодействия этому явлению.*

The essence of victimological counteraction to terrorism is analyzed. Systemic objects, that is, potential victims of terrorist encroachments, are defined, and general social victimological, special victimological and individual victimological countermeasures are outlined.

Key words: *terrorism, victimological opposition, potential victims, measures to counteract this phenomenon.*

Вступ. Загострення криминогенної обстановки в сучасний період становить серйозну загрозу національній безпеці України. Цьому активно сприяють такі кризові явища в різних сферах суспільного життя, як політична нестабільність, економічний занепад, руйнація морально-ідеологічних устоїв. На цьому тлі масштаби злочинності різних видів набули нечуваного розмаху, а проблеми протидії їй потребують від держави та суспільства здійснення негайних комплексних та ефективних заходів. Терористична злочинність як феномен зумовлена саме суспільними факторами. Тому системно протидія злочинам терористичної спрямованості за змістом складається з низки заходів загальносоціального, спеціально-криминологічного і віктимологічного характеру, які лише у сукупності, з огляду на їх взаємозалежність і взаємозумовленість, можуть ефективно і дієво протидіяти цим суспільно небезпечним посяганням, що є складовою частиною такого негативного явища, як тероризм.

Варто зазначити, що заходи віктимологічного характеру займають особливе місце в системі заходів протидії тероризму. Віктимологічна протидія входить у систему заходів протидії злочинам, однак вона водночас має свої особливості, що й дає підстави розглядати її як самостійний напрям попереджувальної діяльності в галузі протидії злочинності.

Постановка завдання. Видається актуальним здійснення поглибленого дослідження віктимологічної протидії терористичній злочинності, тенденцій її розвитку та видозмін у сучасному світі, а також ролі в оптимізації заходів протидії цьому соціальному феномену на рівні забезпечення національної безпеки держави. Саме ці положення визначаються метою статті.

Проблемам протидії тероризму приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені різних галузей наукового пізнання: Г.А. Аванесов, О.М. Бандурка, І.Г. Богатирьов, В.В. Голіна, С.Ф. Денисов, В.П. Ємельянов, О.Г. Кальман, О.М. Литвинов, В.А. Мисливий, В.М. Трубников, О.Н. Ярмиш та ін. Проте питання стосовно наукових основ віктимологічної профілактики злочинів те-

рористичної спрямованості висвітлювались недостатньо, мали фрагментарний безсистемний характер і не окреслювали основних засад та закономірностей здійснення запобіжної діяльності саме в цьому конкретному напрямі.

Результати дослідження. Реалізація кримінальної політики, кінцева мета якої спрямована на встановлення діючого соціального контролю над злочинністю, неможлива без врахування її віктимологічних аспектів. У загальній системі протидії злочинності віктимологічне попередження займає особливе місце, тому що основна його мета – допомога і захист потенційної жертви [1, с. 134].

Індивідуальна віктимологічна профілактика на відміну від загальної – це комплекс заходів, спрямованих на виявлення осіб, які, судячи з їх поведінки або сукупності особистісних якостей, можуть із найбільшою ймовірністю виявитися жертвами злочинців, позитивний вплив на них і забезпечення їх безпеки [2, с. 121].

Фактор жертви, тобто характеристика стану захисних механізмів або імунітету суспільства при комплексному вивченні проблеми тероризму має особливе значення. Системними об'єктами терористичних посягань, тобто потенційними жертвами терористів, є держава, організація, індивід [3, с. 108].

З огляду на це, на думку окремих науковців, оскільки жертвою тероризму є суспільство, вивчення цього процесу відповідає критеріям та визначенням макровіктимології.

Загалом макросередовище будь-якої соціальної системи можна зобразити у вигляді сукупності факторів, які визначають її стан. До таких факторів, які зумовлюють терористичну активність в Україні, належать: 1) помітне зниження життєвого рівня разом із соціальною диференціацією, що викликає такі соціально-психологічні настрої, як злість, заздрість, ненависть, ностальгія за минулим тощо; 2) економічна й енергетична кризи, ріст цін, інфляція; 3) кризове положення різних соціальних і професійних верств населення, особливо військових і цивільних осіб, які мають значний досвід роботи з вибуховими обладнаннями та речовинами; 4) підвищення рівня безробіття, що спричиняє міграцію, бродяжництво, психологічну і професійну деградацію та дезорієнтацію особистості в умовах ринкової економіки; 5) доступність і поширення серед населення зброї, поширення співробітництва колишніх працівників спецслужб і військових із кримінальними структурами, порочне розуміння ідеї національного самоствердження; поширення засобами масової інформації ідеї насильства, нерівності, нетерпимості й всесильності терористів [3, с. 109].

Що стосується організації й індивіду як різновидів потенційних жертв тероризму, то їх вивчення, у такому разі очевидно, що підпадає під критерії та визначення мікровіктимології. У будь-якому разі діяльність, пов'язана із протидією тероризму як на макрорівні, так і на макрорівні, передбачає реалізацію загальносоціальних віктимологічних, спеціально-віктимологічних і індивідуально-віктимологічних заходів.

З огляду на це зазначимо, що у системі загальносоціальних віктимологічних заходів протидії тероризму провідне місце посідають політичні заходи. Політичні заходи попередження віктимізації населення, насамперед, мають бути націлені на боротьбу з такими негативними явищами, як націоналізм, екстремізм, своєчасне розв'язання гострих політичних криз, проведення грамотної внутрішньої й зовнішньої політики тощо.

Політичні заходи попередження віктимізації мають бути націлені й на стабілізацію релігійної ситуації в суспільстві, установа між громадянами відносин віротерпимості, боротьбу з релігійним і, зокрема, ісламським екстремізмом [4, с. 141].

Важливим структурним елементом організації віктимологічних ідеологічних загальносоціальних заходів протидії тероризму є використання для зниження віктимності культурно-інформаційних ресурсів.

Заради підвищення культури громадян можуть бути використані позитивні сторони, історично сформованих традицій і звичаїв, які, виступаючи в ролі соціальних регуляторів поведінки людей, сприяють зниженню конфліктності в суспільстві й, відповідно, віктимності громадян. Інформування потенційних жертв про способи й прийоми віктимізації сприяє зміцненню стану їхньої захищеності від можливого злочинного зазіхання. При цьому профілактичний ефект від правового інформування й пропаганди може бути досягнутий тільки при використанні для цього засобів масової інформації [1, с. 146].

Серед заходів спеціально-віктимологічної протидії тероризму важливе значення мають спеціальні організаційно-технічні заходи. Стосовно найнебезпечніших видів кримінального насильства, пов'язаного з бандитизмом, тероризмом, вбивствами на замовлення, захопленням за-

ручників, першорядне значення мають заходи профілактики організованої, а також професійної злочинності. У цьому зв'язку необхідно зазначити, що інтересам профілактики насильницьких злочинів, насамперед найнебезпечніших, служать заходи щодо обмеження нелегального обігу зброї в країні [4, с. 135].

Отже, різноманітні спеціальні заходи віктимологічної протидії терористичним злочинам можна звести до двох основних груп:

а) забезпечення «внутрішньої» безпеки: активізація захисних можливостей, навчання, виховання, а саме: правова пропаганда, професійне навчання осіб небезпечних професій, навчання з метою вироблення необхідної передбачливості, критичності (усе це – стосовно груп, а не окремих осіб), в окремих випадках забезпечення зброєю і спеціальними засобами захисту тощо;

б) забезпечення «зовнішньої» безпеки: відповідна організація роботи органів превентивної діяльності Національної поліції, установка охоронної сигналізації на об'єктах підвищеної небезпеки, своєчасна ізоляція осіб у стані алкогольного сп'яніння, заходи з благоустрою території (наприклад, освітлення) та ін. [5, с. 391].

Реалізація основних напрямів індивідуального віктимологічного запобігання відбувається в кілька етапів. Так, на першому підготовчому етапі здійснюються дії, спрямовані на своєчасне та максимально повне виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну можливість учинення щодо них злочинів, а також елементів мікросередовища, що характеризуються негативним впливом на них.

Другий основний етап індивідуального віктимологічного запобігання є найбільш складним. Зокрема, він передбачає розроблення та застосування комплексу заходів, спрямованих на організацію, планування та безпосередній запобіжний вплив на громадян та їх оточуюче середовище.

Заключний етап індивідуального віктимологічного запобігання передбачає застосування заходів, спрямованих на запобігання повторної віктимізації громадян, тобто виявлення та усунення таких особливостей їх поведінки, які надалі можуть зумовити виникнення нових віктимогенних ситуацій [5, с. 397].

Висновки. З огляду на вищевикладене можна констатувати, що з урахуванням аналізу можливих детермінант терористичних загроз як на макрорівні, так і на мікрорівні, тобто за наявності жертви тероризму – держави, організації та індивіду, діяльність із протидії тероризму передбачає реалізацію загальносоціальних віктимологічних, спеціально-віктимологічних і індивідуально-віктимологічних заходів.

Індивідуальна протидія злочинам терористичної спрямованості являє собою конкретизацію загальносоціальних і спеціальних криминологічних заходів щодо окремих осіб. При чому заходи індивідуальної віктимологічної протидії необхідно розробляти і впроваджувати в кілька етапів, виходячи з типотворюючих поведінкових характеристик потерпілих (жертв). У будь-якому разі усі заходи індивідуального віктимологічного впливу репрезентовані двома видами заходів: переконання (виховання) і допомоги.

Список використаних джерел:

1. Адигюзелов К.А. Проблемы виктимизации населения: По материалам Республики Дагестан: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2003. 199 с.
2. Щербак Л.Ю. Виктимологический аспект преступности: современная теория и практика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 2005. 163 с.
3. Коростиленко А.В., Леонов Б.Д., Рижов І.М. Тероризм: визначення і сутність: монографія / за заг. ред. В.В. Крутова, І.І. Мусієнка, В.П. Смельянова. Київ: Нац. акад. СБУ, 2015. 192 с.
4. Джахбаров Ю.А. Криминологическая характеристика и профилактика насильственных преступлений на виктимологической основе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2004. 171 с.
5. Джуца А.О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 522 с.